

Zánik monarchie a vznik republiky

I. Identifikace lekce

Cíle lekce

Žáci si uvědomují, že rozpad habsburské monarchie měl více důvodů. Dokážou nejméně jeden z těchto důvodů vyjmenovat a přitom si být vědomi toho, že jich je více. Chápu, že vyprávění o historické události se může v čase vyvíjet.

Lekce pomáhá budovat historickou gramotnost tím, že...

... vede žáky k porozumění, že sociální problémy mohou mít významné (a někdy nezamýšlené) politické následky.

... vede žáky k tomu, že si uvědomí závislost vzdělávacích systémů na politickém systému, který je zřizuje.

Didaktický koncept:

trvání a změna

Lekce se dotýká následujících očekávaných výstupů RVP ZV

Moderní doba

D-9-7-02 (Žák) rozpozná klady a nedostatky demokratických systémů.

D-9-7-01P **D-9-7-05P** (Žák) uvede základní informace o vzniku samostatné Československé republiky.

II. Návrh průběhu základní verze lekce ⌚ 45 minut

FÁZE 1 ⌚ 3 minuty

Úvod do tématu

Seznámíme žáky s tématem lekce a zdůrazníme badatelskou otázku. Vyzveme žáky k evokaci úvodní fotografie. V ideálním případě si žáci všimnou určitého rozporu mezi pomníkem oslavujícím padlé a vlajkami ČSR, která v době, kdy vojáci bojovali, ještě neexistovala. Vojáci tedy umírali za stát, jehož válečným cílem nebyl vznik ČSR.

FÁZE 2 ⌚ 5-10 minut

Práce se zdrojem 1

První zdroj slouží také jako evokace. Žáci pracují s pracovním sešitem a hledají odpovědi na otázky, které národy žily v Rakousku-Uhersku, které státy leží dnes na území bývalého Rakouska-Uherska a které národy žily na území českých zemí. Žáci si mohou přečíst úvodní text pod fotografií zdůrazňující význam nacionalismu pro politické uspořádání střední Evropy po první světové válce.

FÁZE 3 ⌚ 10 minut

Práce se zdrojem 2

Druhý zdroj je náročný na pozornost. Krátce uvedeme kontextovou informaci o T. G. M. Zdůrazníme, že k setkání Thuna a Masaryka skutečně došlo, obsah rozhovoru ovšem není znám. Pustíme žákům klip z *Českého století* (4:10 min, stopáž 16:00–20:10) a vyzveme je, aby doplňovali tabulku v pracovním sešitě.

FÁZE 4 ⌚ 10 minut

Práce se zdrojem 3 a 4

V další fázi pracují žáci s kompozicí dvou komplementárních zdrojů: s diktátem, který zdůrazňuje funkčnost zásobování, a pohlednicí, která naopak zdůrazňuje válečný nedostatek. Žáci zachycují své závěry do tabulky v pracovním sešitě.

Syntéza a odpověď na badatelskou otázku

V této fázi žáci syntetizují své poznatky a snaží se odpovědět na úvodní badatelskou otázku. Zdůrazněme žákům, aby své závěry podpořili citacemi z jednotlivých zdrojů.

Reflexe a evaluace

Krátce reflektujeme se žáky jejich odpovědi. Vedeme žáky také k tomu, aby vyplnili **evaluační tabulku** v pracovním sešitě.

III. Hodnocení badatelské otázky

Zdroje v této kapitole umožňují odpovědět na badatelskou otázku více způsoby. Žáci mohou uvádět jako důvod národnostní spory (mapa a rozhovor Thuna a Masaryka), pangermánské tendence v Německu i v Rakousku-Uhersku (rozhovor Thuna a Masaryka) či sociální důvody (pohlednice dětí Franci Šťastnému). Svou odpověď by žáci vždy měli zdůvodnit odkazem na příslušný zdroj.

úroveň	popis (žák/žákyně)	příklad žákovské odpovědi
nízká	Neuvede žádný relevantní důvod rozpadu habsburské monarchie obsažený ve zdrojích v kapitole.	Příklad 1: Rakousko se rozpadlo, protože Češi pod Masarykovým vedením usilovali o samostatnost. Příklad 2: Rakousko se rozpadlo, protože bylo žalářem národů.
střední	Uvede alespoň jeden relevantní důvod rozpadu habsburské monarchie obsažený ve zdrojích v kapitole. Cituje přitom konkrétní zdroj.	Příklad 1: Rakousko zaniklo, protože nebylo schopno zajistit svým lidem zásobování a ještě jim k tomu lhalo (zdroje 3 a 4). Příklad 2: Rakousko zaniklo, protože už nebylo dále schopno chránit malé národy před agresí Německa (zdroj 2).
rozvinutá	Uvede více než jeden důvod rozpadu habsburské monarchie obsažený ve zdrojích v kapitole. Cituje přitom konkrétní zdroje.	Habsburská monarchie zanikla z mnoha důvodů. Bylo v ní hodně národů (zdroj 1) a to s sebou neslo spory, třeba mezi Čechy a Němci (zdroj 2). Navíc se dostala do války, kterou nezvládala, hlavně kvůli nedostatku zásobování, což se dotklo nejenom dětí v zázemí, ale i jejich otců, kteří bojovali na frontě (zdroj 4).

Zánik monarchie a vznik republiky

V roce 1919 byl v Drahonících postaven pomník padlým ve světové válce. Fotografie byla pořízena v září 1937 a byla používána jako pohlednice. Většina mužů z Drahoníc bojovala v uniformách císařské armády, 18 z nich padlo. Podle obecní kroniky bylo v obci i 5 legionářů, z nichž ale žádný nezemřel. Fotografie ukazuje paradox oslav padlých, kteří zemřeli za monarchii, ale jejich smrt je interpretována jako boj za republiku. Úvodní otázka má upozornit na tuto ambivalenci republikánské tradice a skryté trauma z monarchické minulosti v kolektivní paměti.

? Proč zanikla habsburská monarchie?

Pomník obětem války v Drahonících na Strakonicku. V první světové válce padlo podle odhadů nejméně 200 000 českých mužů, drtivá většina zemřela v uniformách rakousko-uherské armády. Fotografie je z roku 1937.

HISTORYLAB 617 203

Co kluci provedli?

Prozkoumej fotografii jednoho klukovského uličníctví z října 1918 a promysli, jak mohlo uličníctví souviset s politikou.

Česká republika, ve které dnes žijeme, navazuje na Československou republiku, která vznikla jako nástupnický stát Rakousko-Uherska na části jeho území. Český postoj vůči této monarchii vytyčil v polovině 19. století historik a politik František Palacký, který v něm viděl záštitu malých středoevropských národů proti Rusku na straně jedné a Německu na straně druhé. Vztahy mezi národy uvnitř monarchie však byly konfliktní.

Vznik Československa byl spojen s první světovou válkou (1914–1918). Svou roli sehráli čeští a slovenští politici doma i v exilu, v čele s T. G. Masarykem, a československé legie, bojující na straně Dohody. Masaryk požadoval vznik samostatného státu Čechů a Slováků, odděleného od habsburské monarchie. Neméně významné byly změny v české a slovenské společnosti v důsledku války. Válka vedla k posílení moci státu a podřízení všech složek společnosti a hospodářství jeho potřebám. Monarchie požadovala stále více a nabízela stále méně. Nespokojenost české veřejnosti využili politici spojení s Masarykem a vyhlásili 28. října 1918 Československý stát. Slovinci se připojili o dva dny později. Zánik monarchie bývá vysvětlován touhou českého národa po samostatnosti. Mohly ale roli hrát i jiné důvody? Proč zanikla habsburská monarchie?

ZDROJ 1

Národnostní mapa habsburské monarchie z roku 1911

1 Jaké národy žily v Rakousku-Uhersku? Jaké národy žily v českých zemích? Jaké národy žily na území, kde se později rozkládalo Československo?

ZDROJ 1

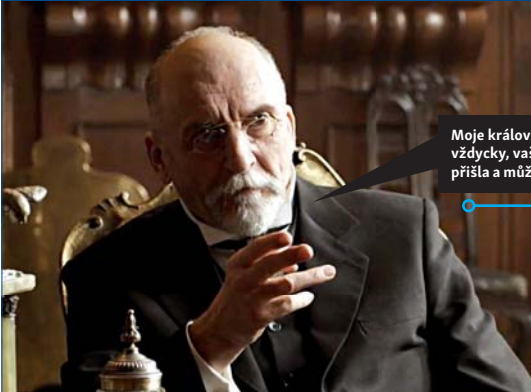
Dobová rakousko-uherská statistika s konceptem národa nepracovala, existují pouze tzv. jazykové mapy, vzniklé na základě „obcovací řeči“. Použitá mapa je z atlasu amerického kartografa. Mapa upozorňuje na mnohonárodnostní charakter monarchie. Žáky může napadnout, že mezi zánikem monarchie a její národnostní skladbou existuje příčinná souvislost. Mapa ukazuje pouze nejpočetnější národy monarchie, ignoruje méně početné národy a etnické skupiny, nenajdeme na ní např. Židy nebo Romy. Na mapu můžeme odkázat i při probírání další kapitoly *Národy Československa*.

ZDROJ 2

Scéna z prvního dílu série *České století* je autorskou fikcí – Masaryk se s Thunem před svým odchodem do exilu skutečně setkal, ovšem přesný obsah rozhovoru není znám. Tato fikce však vychází z důkladného studia pramenů a znalosti charakteru obou mužů. Masaryk své výhrady vůči Rakousku-Uhersku formuloval v mnoha textech (např. ve *Světové revoluci*). Hlavní Masarykovou výhradou bylo, že Rakousko ztratilo svou funkci útočiště malých středoevropských národů před Německem. Předmětem analýzy se může stát i filmový jazyk ukázky, tísnivé křučení Thunových psů může symbolizovat úzkost z blížícího se zániku monarchie. Z dialogu také vysvítá Thunova distance od pangermánských tendencí a jeho zemsky pojaté vlastnictví („Miluji tuto zemi, ať už v ní žije kdokoli.“).

2 Jak Masaryk a Thun vnímají rakouskou monarchii na začátku války? V čem se jejich postoje shodují? V čem se odlišují?

ZDROJ 2 617 202

Masaryk a Thun v roce 1914
Veliké bourání (2018), 2013

Moje království tady bylo vždycky, vaše monarchie přišla a může zas odejít.

Ukázka zachycuje rozhovor mezi místodržícím Thunem (nejvyšší státní rakouský úředník v Čechách) a Tomášem Garriguem Masarykem. Oba se skutečně setkali v roce 1914, než Masaryk odešel do exilu, podrobný obsah jejich rozhovoru ovšem není znám. Jde o fikci, která ale poměrně věrně odráží, co o těchto mužích dnes víme.

ZDROJ 3

Diktát pro školy z roku 1917

Výživa za světové války

Za světové války nebylo možno zásobovati obyvatelstvo obvyklým způsobem jako za dob míru, neboť k nám byl úplně znemožněn dovoz životních potřeb z cizozemska. Neobyčejně velikou spotřebu potravin bylo nutno krýtí jen z domácí sklizně.

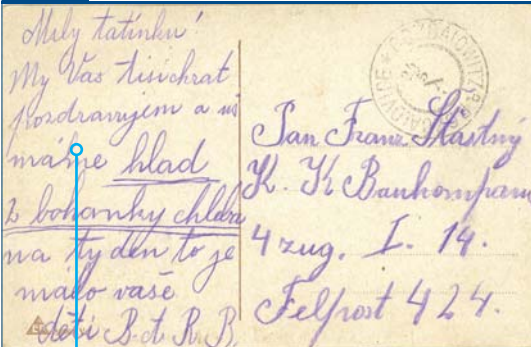
Aby bylo zabráněno nedostatku potravin, bylo u nás vydáno dobře promyšlené nařízení o zásobování obyvatelstva moukou a chlebem. Každý obdržel chléb a mlýnské výrobky jen na výkazní lístky. Všude obyvatelstvo projevilo snysl pro šetrnost. Zbytečně nikdo se nepřesycoval, což bylo dříve u mnohých zvykem. Vymizelo též plýtvání potravou.

3 Prohlédni si zdroj 4. Kam píše děti otci? Co mu píše? Pokus se vysvětlit význam obrázku. Srovnej obsah pohlednice s diktátem (zdroj 3).

ZDROJ 3

Diktát ilustruje služební postavení vzdělávacího systému, který je postaven do služeb války. Škola se zde ukazuje nejen jako místo vzdělávání, ale i politické indoktrinace. Při hodnocení analýzy žákovských výstupů je vhodné na tento prvek (který přetrvával po většinu 20. století a v jistém smyslu dodnes) upozornit.

ZDROJ 4

Válečná pohlednice

15

ZDROJ 4

Lístek z polní pošty ilustruje sociální nouzi, která postihla zázemí a byla jedním z hlavních důvodů ztráty důvěry širokého obyvatelstva ve stát. O Franci Šťastném nic nevíme, můžeme jen spekulovat, jak na něj zpráva jeho dětí zapůsobila. Lze předpokládat, že nepřispěla k jeho bojové morálce. Obrázek na lístku ilustruje využití každého místa pro potřeby válečné propagandy. V souvislosti s obsahem lístku působí tato propaganda paradoxně.